

O‘QUVCHILAR DAVOMATI BOSHQARUVIDA MA’LUMOTLARGA ASOSLANGAN BOSHQARUV TEXNOLOGIYALARI

Shaxobiddinov Ravshanbek Shamsitdin o‘g‘li

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23663042>

Annotatsiya: Maqolada o‘quvchilar davomatini boshqarishda ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv texnologiyalarining nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy tezisi shundan iboratki, ma’lumotning o‘zi boshqaruv sifatini oshirmaydi: belgilovchi omil ma’lumotdan harakatga olib boruvchi to‘rt bo‘g‘inli zanjir bo‘lib, amaliyotdagi uzilishlarning ko‘pchiligi ma’lumot to‘plash bosqichida emas, uni talqin qilish bosqichida sodir bo‘ladi. Ishda davomat ma’lumotining belgi sifatidagi tabiati asoslanib, uni sabab deb qabul qilishdan kelib chiqadigan kategorial xato ochib beriladi hamda D.Kempbell qonuni asosida ko‘rsatkichning maqsadga aylanishi natijasida yuzaga keladigan buzilish mexanizmi tahlil qilinadi. Erta ogohlantirish tizimlarining imkoniyatlari va chegaralari ko‘rsatilib, O‘zbekiston sharoitida maktab ma’muriyati va pedagoglarda ma’lumotlar madaniyatini shakllantirish yo‘llari asoslanadi.

Kalit so‘zlar: o‘quvchilar davomati, ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv, davomat monitoringi, belgi ko‘rsatkichi, ma’lumotlarni talqin qilish, Kempbell qonuni, ko‘rsatkichning buzilishi, erta ogohlantirish tizimi, xavf guruhi, pedagogik intervensiya, ma’lumotlar madaniyati, maktab boshqaruvi, ta’lim sifati, qaror qabul qilish, raqamli ta’lim muhiti

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations and practical applications of data-driven management technologies in student attendance management. The central thesis is that data alone do not improve management quality; the decisive factor is a four-link chain that transforms data into action. In practice, most breakdowns occur not during data collection but during data interpretation. The study establishes the nature of attendance data as an indicator, reveals the category error that arises when an indicator is treated as a cause, and examines the mechanism of distortion that occurs when a measure becomes a target, drawing on D. Campbell’s law. The capabilities and limitations of early warning systems are outlined, and approaches to fostering data literacy among school administrators and teachers in Uzbekistan are substantiated.

Keywords: student attendance, data-driven management, attendance monitoring, indicator, data interpretation, Campbell’s law, indicator distortion, early warning system, at-risk group, pedagogical intervention, data literacy, school management, educational quality, decision-making, digital learning environment.

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы и практическое применение технологий управления на основе данных в сфере контроля посещаемости учащихся. Основной тезис исследования заключается в том, что сами по себе данные не повышают качество управления: определяющим фактором является четырёхзвенная цепочка преобразования данных в управленческие действия, причём большинство сбоев на практике происходит не на этапе сбора данных, а на этапе их интерпретации. В работе обосновывается сигнальная природа данных о посещаемости, раскрывается категориальная ошибка, возникающая при восприятии показателя как причины, а также

анализируется механизм искажения, обусловленный превращением показателя в цель, на основе закона Д. Кэмпбелла. Рассматриваются возможности и ограничения систем раннего предупреждения, а также обосновываются пути формирования культуры работы с данными у школьных администраций и педагогов в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: посещаемость учащихся, управление на основе данных, мониторинг посещаемости, сигнальный показатель, интерпретация данных, закон Кэмпбелла, искажение показателей, система раннего предупреждения, группа риска, педагогическое вмешательство, культура работы с данными, управление школой, качество образования, принятие решений, цифровая образовательная среда

KIRISH

O‘quvchilar davomati maktab boshqaruvi tizimida o‘ziga xos mavqeni egallaydi: u eng muntazam to‘planadigan, ammo ayni vaqtda eng kam foydalaniladigan ma’lumot turidir. Har bir ta’lim muassasasida davomat har kuni, har bir sinf va har bir dars bo‘yicha qayd etiladi; yil davomida to‘planadigan yozuvlar hajmi boshqa barcha pedagogik ma’lumotlar hajmidan oshib ketadi. Shu bilan birga bu ma’lumotlar massivining aksariyat qismi hisobot tuzish uchun bir marta jamlanadi va shundan keyin hech qanday boshqaruv qaroriga asos bo‘lmaydi. Ma’lumot mavjud, lekin u ishlamaydi. Mazkur holat zamonaviy ta’lim boshqaruvining markaziy paradokslaridan birini ifodalaydi — ma’lumotlarning ko‘pligi va ulardan foydalanishning kamligi o‘rtasidagi tafovut. Raqamli tizimlarning joriy etilishi bu tafovutni bartaraf etish o‘rniga, ko‘p hollarda uni kengaytirdi: avval qog‘ozda saqlanib, hech bo‘lmasa sinf rahbarining ko‘z o‘ngida turgan yozuvlar endi ma’lumotlar bazasiga tushadi va u yerdan faqat yillik hisobot davrida chiqariladi. Texnologiya to‘plash tezligini oshirdi, ammo foydalanish darajasini avtomatik ravishda o‘zgartirmadi. Davomat ma’lumotining boshqaruv uchun alohida qiymati uning ikki xususiyati bilan belgilanadi. Birinchidan, u obyektivlik darajasi yuqori bo‘lgan kam sonli pedagogik ko‘rsatkichlardan biridir: baho qo‘yish pedagogning subyektiv mulohazasini o‘z ichiga oladi, o‘quvchining kelgani yoki kelmagani esa bahsga o‘rin qoldirmaydi. Ikkinchidan, u eng yuqori chastotada to‘planadi — kunlik, hatto har bir dars aniqligida, bu esa o‘zgarishlarni boshqa hech qanday pedagogik ko‘rsatkich qila olmaydigan tezlikda qayd etish imkonini beradi. Aynan shu ikki xususiyat davomatni erta ogohlantirish tizimlarining markaziy ko‘rsatkichiga aylantiradi. Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv konsepsiyasi aynan shu muammoga javob sifatida shakllandi. Uning ta’lim sohasidagi genezisi XX asr oxiridagi hisobdorlik harakati bilan bog‘liq bo‘lib, dastlab u tashqi nazorat vositasi sifatida — maktablar faoliyatini o‘lchash va qiyoslash maqsadida joriy etildi. Keyingi o‘n yilliklarda konsepsiyaning mazmuni sezilarli o‘zgardi: J.Marsh, J.Peyn va L.Hamiltonning tadqiqotlarida va E.Mandinachning ishlarida ma’lumotdan foydalanish nazorat emas, balki ta’lim jarayonini takomillashtirish vositasi sifatida talqin qilina boshladi. Biroq konsepsiyaning nomidagi so‘z tartibi uning mohiyatini qisman yashiradi. Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv ma’lumot mavjudligini emas, ma’lumotdan harakatga olib boruvchi butun zanjirning ishlashini talab qiladi. Bu zanjir to‘rt bo‘g‘indan iborat: ma’lumotni to‘plash, uni talqin qilish, talqin asosida qaror qabul qilish va qarorni amalga oshirish. Zanjirning har qanday bo‘g‘inidagi uzilish butun jarayonni to‘xtatadi, ammo amaliyotda e’tibor asosan birinchi bo‘g‘inga — to‘plash tizimini takomillashtirishga qaratiladi. Davomat ma’lumotining o‘ziga xosligi uning belgi sifatidagi tabiati bilan belgilanadi. O‘quvchining darsga kelmasligi mustaqil hodisa emas — u boshqa, ko‘rinmaydigan jarayonning tashqi ko‘rinishidir. Bu jarayon

o‘quvchining sog‘lig‘i bilan, oilaviy sharoiti bilan, o‘quv materialini o‘zlashtira olmasligi bilan, sinfdagi ijtimoiy munosabatlari bilan yoki maktabga nisbatan umumiy begonalashuvi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Davomat ko‘rsatkichi bu sabablarning qaysi biri amal qilayotganini ko‘rsatmaydi; u faqat biror narsaning noto‘g‘ri ketayotganini bildiradi. Shu nuqtada boshqaruv amaliyotida eng ko‘p uchraydigan kategorial xato yuzaga keladi — belgini sabab deb qabul qilish. Agar davomatsizlik muammoning o‘zi deb hisoblansa, unga qarshi choralar ham bevosita davomatga qaratiladi: nazoratni kuchaytirish, ota-onani chaqirish, intizomiy ta’sir. Bunday choralar ayrim hollarda ko‘rsatkichni yaxshilaydi, biroq ular belgini bostiradi, sababni emas. Tibbiyotdagi o‘xshatish bu holatni aniq ifodalaydi: isitmani pasaytirish kasallikni davolamaydi, u faqat kasallik haqidagi ma’lumotni yo‘qotadi. Ushbu xatoning amaliy oqibati choralar tanlovida yaqqol ko‘rinadi. Agar o‘quvchining davomatsizligi sog‘liq muammosi bilan bog‘liq bo‘lsa, ota-onani chaqirish hech narsani o‘zgartirmaydi; agar u o‘quv materialini tushunmaslikdan kelib chiqsa, intizomiy ta’sir vaziyatni yomonlashtiradi, chunki u maktabni qo‘shimcha stress manbaiga aylantiradi. Har ikkala holatda ham chora rasmiy jihatdan qo‘llanilgan va hisobotda qayd etilgan bo‘ladi, biroq natijasiz qoladi; bu muvaffaqiyatsizlik esa ko‘pincha oilaning e’tiborsizligi bilan izohlanib, boshqaruv jarayonining o‘zi tahlil doirasidan chetda qoladi. Mazkur mantiqning davomi sifatida yana bir jiddiy xavf yuzaga keladi. D.Kempbell 1979-yilda ifodalagan va keyinchalik uning nomi bilan atalgan qonuniyatga ko‘ra, ijtimoiy ko‘rsatkich qaror qabul qilish uchun qanchalik ko‘p qo‘llanilsa, u shunchalik ko‘p buzilishga uchraydi va o‘zi o‘lchashi kerak bo‘lgan jarayonni shunchalik ko‘p buzadi. Davomat sohasida bu qonuniyat aniq ko‘rinadi: ko‘rsatkich baholash mezoniga aylanganda, uni yaxshilashning eng arzon yo‘li haqiqiy davomatni oshirish emas, qayd etish amaliyotini o‘zgartirish bo‘lib qoladi. Masalaning O‘zbekiston uchun dolzarbligi ta’lim boshqaruvini raqamlashtirish jarayoni bilan belgilanadi. 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun ta’lim sohasini boshqarishda axborot tizimlaridan foydalanishning huquqiy asoslarini mustahkamladi, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida esa elektron jurnal va axborot tizimlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Bu infratuzilma ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv uchun texnik shart-sharoit yaratadi, ammo uning o‘zi natijani kafolatlamaydi — zanjirning qolgan uch bo‘g‘ini ham ishlashi lozim.

Mavzuning ilmiy o‘rganilganlik darajasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’limda ma’lumotlardan foydalanish masalasi xorijiy adabiyotda keng tadqiq etilgan, davomat muammosi esa asosan uning oqibatlari — o‘zlashtirish va maktabni tark etish bilan bog‘liqligi nuqtai nazaridan o‘rganilgan. Biroq bu ikki yo‘nalish ko‘pincha alohida rivojlanadi: ma’lumotlardan foydalanish tadqiqotlari davomatni oddiy misol sifatida eslatib o‘tadi, davomat tadqiqotlari esa boshqaruv jarayonining tuzilishiga kam e’tibor beradi. Ikki yo‘nalishni birlashtiruvchi tizimli tahlil yetishmaydi. Mazkur muammoning amaliy ahamiyati davomatsizlikning uzoq muddatli oqibatlari bilan belgilanadi. M.Gotfridning tadqiqotlari ko‘rsatganidek, surunkali davomatsizlik nafaqat o‘zlashtirish darajasiga, balki o‘quvchining ijtimoiy-hissiy rivojlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi va bu ta’sirning oqibatlari maktab davridan keyin ham saqlanib qoladi. Bu esa davomat boshqaruvini joriy intizom masalasidan uzoq muddatli ta’lim siyosati masalasiga aylantiradi va unga tizimli, ilmiy asoslangan yondashuvni talab qiladi. Tadqiqotning maqsadi o‘quvchilar davomatini boshqarishda ma’lumotlardan foydalanish jarayonini nazariy jihatdan modellashtirish va uning samaradorligini belgilovchi shart-sharoitlarni asoslashdan iborat. Tadqiqot obyekti umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida davomatni boshqarish jarayoni, predmeti esa davomat

ma'lumotlaridan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda foydalanish mexanizmidir. Metodologik asos sifatida tizimli yondashuv va faoliyat yondashuvi tanlangan; qo'llanilgan usullar — tushunchaviy tahlil, qiyosiy tahlil, mavjud empirik tadqiqotlar natijalarini ikkilamchi tahlil qilish va konseptual modellashirish. Ishning ilmiy yangiligi uch jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, davomat ma'lumotining belgi sifatidagi tabiati nazariy jihatdan asoslanadi va undan kelib chiqadigan boshqaruv talablari belgilanadi. Ikkinchidan, ma'lumotdan harakatga o'tishning to'rt bo'g'inli zanjir modeli taklif etilib, har bir bo'g'in uchun tipik uzilish sababi va uni bartaraf etish vositasi ko'rsatiladi. Uchinchidan, ko'rsatkichning buzilishi mexanizmi davomat sohasi misolida tahlil qilinib, uni oldini olish shartlari ishlab chiqiladi. Maqolaning asosiy qismi yetti kichik bo'limdan tashkil topgan va quyidagi izchillikda bayon etiladi.

1. Ta'limda ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv: tushuncha va nazariy genesis:

Ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tushunchasi ta'lim sohasiga boshqaruv fanidan ko'chib o'tgan bo'lib, u dastlab sanoat va moliya tizimlarida shakllangan edi. Ko'chish jarayonida tushunchaning mazmuni muhim o'zgarishga uchradi: sanoatda ma'lumot asosan jarayonning texnik parametrlarini aks ettirsa, ta'limda u inson xulqini va rivojlanishini o'lchashga urinadi. Bu farq metodologik oqibatga ega — ta'lim ma'lumotlari hech qachon to'liq emas va har doim talqinni talab qiladi, chunki ular kuzatilayotgan hodisaning faqat tashqi, qayd etiladigan qirrasini qamrab oladi. J.Marsh va hamkasblarining tadqiqotida ma'lumotdan foydalanishning ikki turi farqlangan: hisobdorlik maqsadidagi foydalanish va takomillashtirish maqsadidagi foydalanish. Birinchi turda ma'lumot tashqi subyektga — nazorat organiga yoki rahbariyatga hisobot berish uchun jamlanadi; ikkinchi turda u faoliyatni ichkaridan tuzatish uchun ishlatiladi. E.Mandinach bu farqning amaliy ahamiyatini ta'kidlab, bir xil ma'lumotning ikki xil maqsadda qo'llanilishi butunlay boshqa xulq-atvor namunalarini keltirib chiqarishini ko'rsatadi: hisobdorlik sharoitida maktab ma'lumotni yaxshi ko'rsatishga intiladi, takomillashtirish sharoitida esa muammoli nuqtalarni ochishga.

2. Davomat ma'lumotining tabiati: belgi va sabab o'rtasidagi farq: Davomat ko'rsatkichining tahliliy maqomini aniq belgilash butun boshqaruv mantig'ini o'zgartiradi. O'quvchining yo'qligi — bu natija, uning ortida har doim muayyan sabab turadi va bu sabablar bir-biridan tubdan farq qiladi. K.Kirning tasnifiga ko'ra, maktabdan uzoqlashishning asosiy sabablari to'rt guruhga bo'linadi: qo'rquv yoki xavotir tufayli qochish, ijtimoiy vaziyatdan qochish, oila tomonidan uyda ushlab qolinish va maktabdan tashqaridagi faoliyatning jozibadorligi. Bu guruhlarining har biri butunlay boshqa pedagogik javobni talab qiladi. Shundan kelib chiqadigan amaliy xulosa quyidagicha: davomat ko'rsatkichi bo'yicha bevosita harakat qilish mumkin emas, u faqat chuqurroq tekshirish uchun signal vazifasini bajaradi. Boshqaruv jarayonining to'g'ri tuzilishi ikki bosqichni nazarda tutadi — avval ko'rsatkich asosida diqqat qaratilishi lozim bo'lgan o'quvchilar doirasi aniqlanadi, so'ngra har bir holat bo'yicha sabab aniqlanadi va unga mos chora tanlanadi. Birinchi bosqichni ikkinchisidan ajratmaslik, ya'ni signalni ko'rgan zahoti umumiy chora qo'llash boshqaruvdagi eng keng tarqalgan xato hisoblanadi.

3. Ma'lumotdan harakatga: to'rt bo'g'inli zanjir modeli: Taklif etilayotgan model ma'lumotning boshqaruv natijasiga aylanish yo'lini to'rt bo'g'inda tavsiflaydi. Birinchi bo'g'in — qayd etish: ma'lumot to'liq, o'z vaqtida va yagona qoidalar asosida kiritiladi. Ikkinchi bo'g'in — talqin: raqamlar ma'noga aylantiriladi, ya'ni ko'rsatkich nimani anglatishi, u me'yordan

qanchalik chetlashgani va bu chetlashish tasodifiymi yoki barqarormi degan savollarga javob beriladi. Uchinchi bo‘g‘in — qaror: talqin asosida aniq harakat tanlanadi va uning mas’uli belgilanadi. To‘rtinchi bo‘g‘in — amalga oshirish va natijani qayta o‘lchash. Modelning asosiy qiymati shundaki, u uzilish nuqtasini aniq lokalizatsiya qilish imkonini beradi. Agar maktabda davomat haqida batafsil hisobotlar tayyorlansa, lekin vaziyat o‘zgarmasa, muammo qayd etish tizimida emas. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, uzilish ko‘pincha ikkinchi va uchinchi bo‘g‘inlar o‘rtasida sodir bo‘ladi: talqin qilingan ma’lumot aniq qarorga aylanmaydi, chunki qaror qabul qilish vakolati va mas’uliyati belgilanmagan. Natijada hisobot ishlab chiqariladi, muhokama qilinadi, lekin hech kim uning asosida harakat qilishga majbur emas.

4. Talqin bo‘g‘ini: eng ko‘p xato qilinadigan nuqta: Talqin bosqichida uchraydigan xatolar tipologiyasi bir necha asosiy turni qamrab oladi. Birinchi tur — o‘rtacha ko‘rsatkichga tayanish: sinf bo‘yicha o‘rtacha davomat 92 foiz bo‘lishi mumkin, ammo bu raqam ortida barcha o‘quvchilarning bir xil darajada bir necha kun kelmagani ham, uchta o‘quvchining tizimli ravishda yo‘q ekanligi ham turishi mumkin. Boshqaruv nuqtai nazaridan bu ikki holat butunlay farqlanadi, o‘rtacha qiymat esa ularni ajrata olmaydi. Shu sababli taqsimot ko‘rsatkichlari o‘rtacha qiymatdan ancha informativ hisoblanadi. Ikkinchi tur — bir martalik o‘lchov asosida xulosa chiqarish: bir haftalik yoki bir oylik ma’lumot tasodifiy omillar ta’sirida bo‘lib, tendensiyaning ko‘rsatmaydi. Uchinchi tur — korrelyatsiyaning sababiy bog‘liqlik deb talqin qilish: davomati past o‘quvchilarning o‘zlashtirishi ham past ekanligi aniqlangan holda, bundan davomatni majburan oshirish o‘zlashtirishni yaxshilaydi degan xulosa chiqariladi, holbuki ikkala ko‘rsatkich uchinchi, umumiy sababning natijasi bo‘lishi mumkin. A.Bouers va hamkasblarining maktabni tark etish bashoratchilarini tahlil qilgan ishi aynan shunday soddalashtirilgan talqinlarning past bashorat qiymatiga ega ekanligini ko‘rsatgan.

5. Ko‘rsatkichning buzilishi: Kempbell qonuni va uning davomat sohasidagi ko‘rinishi: Ko‘rsatkichni baholash mezoniga aylantirish uning o‘lchash qobiliyatini pasaytiradi — bu qonuniyat ijtimoiy fanlarda keng tasdiqlangan. Davomat sohasida buzilish bir necha aniq shaklda namoyon bo‘ladi. Birinchi shakl — qayd etish amaliyotining o‘zgarishi: kech kelgan o‘quvchi kelgan deb belgilanadi, yo‘q o‘quvchi sabali deb rasmiylashtiriladi. Ikkinchi shakl — ma’lumotni keyinchalik tuzatish: hisobot davri yaqinlashganda yozuvlarga o‘zgartirish kiritiladi. Uchinchi shakl — og‘ir holatlarni tizimdan chiqarish: muntazam kelmaydigan o‘quvchi boshqa muassasaga o‘tkaziladi yoki hisobdan chiqariladi. Bu buzilishlarning umumiy xususiyati shundaki, ular pedagogik niyatdan emas, tizim rag‘batlantirishidan kelib chiqadi. Agar maktab rahbari davomat ko‘rsatkichi bo‘yicha baholansa va uning yomonlashishi jazo bilan bog‘lansa, haqiqiy manzarani ko‘rsatish uchun hech qanday rag‘bat qolmaydi. J.Mullerning ko‘rsatkichlar tizimi tanqidiga bag‘ishlangan ishida asoslanganidek, bu holatning yechimi o‘lchashdan voz kechish emas, o‘lchov natijasini jazo bilan emas, yordam bilan bog‘lashdir. Ko‘rsatkichning yomonlashishi resurs ajratish sababi bo‘lsa, uni yashirish rag‘bati yo‘qoladi.

6. Erta ogohlantirish tizimlari va xavf guruhini aniqlash: Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruvning davomat sohasidagi eng rivojlangan qo‘llanilishi erta ogohlantirish tizimlari hisoblanadi. R.Balfants va uning hamkasblarining tadqiqotlari bu yondashuvning nazariy asosini yaratdi: ular maktabni tark etish xavfi ancha oldindan, muayyan ko‘rsatkichlar majmuasi orqali aniqlanishi mumkinligini ko‘rsatdilar. Davomat bu majmuada markaziy o‘rin tutadi, chunki u xulq-atvor o‘zgarishini o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga qaraganda ertaroq qayd etadi — o‘quvchi

baholari pasayishidan ancha oldin darsga kelmay qo‘yadi. Shu bilan birga bunday tizimlarning chegaralarini ham aniq ko‘rsatish lozim. Birinchi chegara — bashorat aniqligi: xavf guruhiga kiritilgan o‘quvchilarning bir qismi hech qanday aralashuvsiz ham muammosiz davom etadi, boshqa qismi esa ko‘rsatkichlarga tushmay qoladi. Ikkinchi chegara — belgilanish effekti: o‘quvchining xavf guruhiga kiritilishi uning o‘ziga va atrofdagilarga ma’lum bo‘lsa, bu kutishlarni o‘zgartirib, bashoratning o‘zi o‘zini amalga oshiruvchi mexanizmga aylanishi mumkin. Shu sababli bunday tizimlar maxfiylik va ehtiyotkor qo‘llash tartibini talab qiladi.

7. O‘zbekiston sharoitida ma’lumotlar madaniyatini shakllantirish: Texnik infratuzilma joriy etilgan sharoitda belgilovchi omil pedagoglar va maktab ma’muriyatining ma’lumotlar bilan ishlash tayyorgarligiga aylanadi. Mazkur tayyorgarlik uch tarkibiy qismdan iborat: ma’lumotni o‘qiy olish, ya’ni ko‘rsatkichlarning ma’nosini tushunish; ma’lumotni tanqidiy baholay olish, ya’ni uning chegaralarini va mumkin bo‘lgan xatolarini ko‘rish; ma’lumot asosida harakat rejasini tuza olish. Bu ko‘nikmalar pedagogik tayyorgarlik dasturlarida an’anaviy ravishda kam o‘rin olgan va ularni maqsadli shakllantirish zarur. Institutsional darajada bir necha shart-sharoit ahamiyatli. Birinchidan, ma’lumotlarni muhokama qilish uchun muntazam maydon — davomat masalasi yillik hisobotda emas, oylik yoki haftalik ish tartibida ko‘rib chiqilishi lozim. Ikkinchidan, qaror qabul qilish vakolatining aniq belgilanishi: har bir signal uchun unga javob berishi shart bo‘lgan mas’ul shaxs belgilangan bo‘lishi kerak. Uchinchidan, uzluksiz ta’lim tizimi orqali ma’lumotlar madaniyatini shakllantirish — malaka oshirish kurslarida bu mavzuning muntazam o‘rin olishi, chunki bir martalik o‘qitish bilan ko‘nikma barqarorlashmaydi va yangi kadrlar oqimi doimiy tayyorgarlikni talab qiladi.

XULOSA

Birinchidan, o‘quvchilar davomati maktabda eng muntazam to‘planadigan, ammo boshqaruv qarorlarida eng kam foydalaniladigan ma’lumot turidir. Raqamli tizimlarning joriy etilishi to‘plash tezligini oshirdi, biroq foydalanish darajasini avtomatik ravishda o‘zgartirmadi — bu ikki jarayon o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjud emas. Ikkinchidan, davomat ko‘rsatkichi belgi tabiatiga ega: u muammoning o‘zi emas, balki chuqurroq jarayonning tashqi ko‘rinishidir. Belgini sabab deb qabul qilish kategorial xato bo‘lib, undan kelib chiqadigan intizomiy choralar belgini bostiradi, sababni esa ko‘rinmas qiladi. Uchinchidan, ma’lumotdan harakatga o‘tish qayd etish, talqin, qaror va amalga oshirish bo‘g‘inlaridan iborat zanjir orqali kechadi. Zanjirning har qanday bo‘g‘inidagi uzilish butun jarayonni to‘xtatadi, amaliyotda esa e’tibor nomutanosib ravishda birinchi bo‘g‘inga qaratiladi. To‘rtinchidan, uzilish ko‘pincha talqin va qaror bo‘g‘inlari o‘rtasida sodir bo‘ladi: tahlil qilingan ma’lumot aniq harakatga aylanmaydi, chunki qaror qabul qilish vakolati va mas’uliyati belgilanmagan. Hisobot ishlab chiqariladi, ammo hech kim uning asosida harakat qilishga majbur emas. Beshinchidan, ko‘rsatkich baholash mezoniga aylanganda u buzilishga uchraydi: qayd etish amaliyoti o‘zgaradi, ma’lumot keyinchalik tuzatiladi, og‘ir holatlar tizimdan chiqariladi. Bu buzilishlar pedagogik niyatdan emas, tizim rag‘batlantirishidan kelib chiqadi va yechim o‘lchash natijasini jazo bilan emas, resurs bilan bog‘lashdadir. Oltinchidan, erta ogohlantirish tizimlari davomat ma’lumotining eng samarali qo‘llanilishi bo‘lib, ularning afzalligi xulq o‘zgarishini o‘zlashtirish ko‘rsatkichlaridan ertaroq qayd etishida namoyon bo‘ladi. Ayni vaqtda ularning bashorat aniqligi chegaralangan va belgilanish effekti xavfi mavjud, shu sababli maxfiylik tartibi zarur. Yettinchidan, texnik infratuzilma mavjud sharoitda belgilovchi omil pedagoglarning ma’lumotlar madaniyatiga aylanadi. Bu madaniyat ma’lumotni o‘qish, uni

tanqidiy baholash va unga asoslanib harakat rejasini tuzish ko‘nikmalarini qamrab oladi hamda uzluksiz ta’lim tizimi orqali izchil shakllantirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ergashbaev S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: межвузовский научный диалог. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Marsh J.A., Pane J.F., Hamilton L.S. Making Sense of Data-Driven Decision Making in Education. — Santa Monica: RAND Corporation, 2006. — 16 p.
3. Mandinach E.B. A perfect time for data use: using data-driven decision making to inform practice // Educational Psychologist. — 2012. — Vol. 47, № 2. — P. 71—85.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Balfanz R., Byrnes V. The importance of being in school: a report on absenteeism in the nation’s public schools // The Education Digest. — 2012. — Vol. 78, № 2. — P. 4—9.
6. Kearney C.A. School absenteeism and school refusal behavior in youth: a contemporary review // Clinical Psychology Review. — 2008. — Vol. 28, № 3. — P. 451—471.
7. Mirzaolimjon og‘li M.M., Shohbozbek E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.
8. Campbell D.T. Assessing the impact of planned social change // Evaluation and Program Planning. — 1979. — Vol. 2, № 1. — P. 67—90.
9. Bowers A.J., Sprott R., Taff S.A. Do we know who will drop out? A review of the predictors of dropping out of high school // The High School Journal. — 2013. — Vol. 96, № 2. — P. 77—100.
10. Muller J.Z. The Tyranny of Metrics. — Princeton: Princeton University Press, 2018. — 240 p.